

opgewekte maar niet bevredigde verwachtingen, weer gekweld wordt door de mysteriën van het zijn. Er is eene nieuwe generatie opgetreden, die het inzicht, dat wij het zoo heerlijk ver gebracht hebben, heeft ingeruild voor de erkentenis, dat het ongekeerde en onkenbare ons van alle zijden omringt. Naast het aan den eenen kant voortgezette dweepen met wetenschap en cultuur, valt er aan de andere zijde een terugkeer waar te nemen tot een mystiek idealisme, tot een vaag geloof aan onzienlijke dingen, dat op ieder terrein zijn invloed doet gelden. Al naar wij verkiezen, kunnen wij eene schaamteloze toepassing van het naakste egoïsme aanschouwen, en eene toewijding aan de gemeenschap, die, ook in haar kranke ascetische en communistische vormen, ons met eerbied vervult. In litteratuur en kunst wisselt het platste realisme met de liefde voor het mysterieuze in natuur en geschiedenis en met de vereering van het symbolische af. Het patriotisme onttaardt hier in bekrompen chauvinisme en wordt daar aan „vaderlandlooze menselijkheid” ten offer gebracht. De theorie van het milieu en van het rasseninstinct ziet zich zijne plaats betwist door de heldenvereering, den genieëncultus en de apotheose van den „Uebersch” . Naast een historischen zin, die al het bestaande verheerlijkt, ontdekken wij een revolutionairen drang, die al het historische veracht. Repristinatie en emancipatie worstelen met elkaar om den buit. Marx en Nietzsche werven saam om de gunst van het publiek. Tusschen socialisme en individualisme, tusschen democratie en aristocratie, tusschen classicisme en romantiek, tusschen atheïsme en pantheïsme, tusschen ongelooft en bijgeloof slingert de beschaafde menschheid heen en weer.

Gemeenzaam aan beide richtingen is echter de afkeer van het algemeen, ongetwijfeld, Christelijk geloof. Waarin men